

Raportul Național al Dezvoltării Umane

Republica Moldova 1999

Raportul Național al Dezvoltării Umane

Republica Moldova 1999

**TRANZIȚIA
și
SECURITATEA UMANĂ**

**PROGRAMUL
NAȚIUNILOR
UNITE PENTRU
DEZVOLTARE**

Contribuitorii la Raportul Național al Dezvoltării Umane, Republica Moldova 1999

Oficiul PNUD Moldova

Søren Tejnø
Irene Stavenski
Svetlana Alexandrova

Autori și experți

<i>Andrei Cantemir</i>	- CISR	<i>Pavel Cojocaru</i>	- PNUD
<i>Lilia Carașciuc</i>	- CISR	<i>Sergiu Chirca</i>	- ASEM
<i>Anatol Gudîm</i>	- CISR	<i>Alexandru Dicusar</i>	- AȘM
<i>Silvia Caraivanova</i>	- ASEM	<i>Tamara Golenco</i>	- PNUD
<i>Andrei Munteanu</i>	- CISR	<i>Oazu Nantoi</i>	- FI
<i>Ion Pârțachi</i>	- ASEM	<i>Mihai Paiu</i>	- MEȘ
<i>Aurelia Pripa</i>	- TACIS	<i>Mihail Peleah</i>	- MMPSF
<i>Anatol Rojco</i>	- AȘM	<i>Gheorghe Russu</i>	- CSP
<i>Octavian Șcerbațchi</i>	- CISR	<i>Gheorghe Singur</i>	- AȘM
<i>Baron Subași</i>	- AȘM	<i>Sofia Șuleanschi</i>	- MER
<i>Irene Suhomlin</i>	- USAM	<i>Andrei Timuș</i>	- AȘM
<i>Dorin Vaculovschi</i>	- ASEM	<i>Elena Vutcariov</i>	- DSAS
<i>Nicolae Vizitei</i>	- USLM		

Consultanți internaționali

Maarten Keune, ILO-CEET, Budapesta
Constantin Zaman, CASE-Varșovia
Joao Guimaraes, Institutul de Studii Sociale, Haga

Redactorul versiunii în limba engleză

Ethel Hetherington Perina

Oformarea paginii de titlu

Ion Axenti

Copertă

Vasile Movileanu - "Creatorul"

Opiniile expuse în acest Raport sunt ale autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare sau ale Guvernului

PNUD Moldova
Str. 31 August 131, 2012 Chișinău, Republica Moldova

ISBN 9975-9581-0-9

CUVÂNT ÎNAINTE

“Cine nu se gândește la viitor, nu-l poate avea”

John Galsworthy

Și dacă nu vom învăța de la trecut, trecutul va deveni viitor.

Pentru a nu recrea istoria trebuie să aruncăm o privire asupra experienței noastre. De câte generații este nevoie pentru a genera experiență? În principiu este nevoie de doar una, deoarece generația tânără de azi va reprezenta liderii de mâine.

În acest an Raportul Național al Dezvoltării Umane afirmă că ființele umane sunt prioritatea numărul unu în procesul de dezvoltare, creșterea economică și economia ca atare fiind doar niște mijloace în vederea atingerii dezvoltării umane. Potrivit spuselor lui A. Schopenhauer “Interiorul unui om este indiscutabil mai important decât ceea ce posedă acesta”. Dar, într-o țară post-socialistă unde o serie de generații au trăit în așteptarea unui “viitor luminos”, nu putem ignora analiza evoluțiilor economice în condițiile noi ale economiei în tranziție.

Fundamentele dezvoltării umane durabile trebuie să le construim de astăzi. Multe din ele — așa ca oportunitățile de angajare în câmpul

muncii, veniturile populației și protecția socială — sunt factori de o natură economică. Securitatea economică în calitate de un component al securității umane fortifică formarea capacităților de susținere a vieții și creativității fiecărei persoane, familii sau comunități și *vice versa*, extinderea în țară a unor asemenea probleme ca sărăcia, foametea, morbiditatea, analfabetismul, crima și xenofobia pot avea consecințe grave asupra securității umane.

Anul 1999 a fost declarat de ONU An al celor de vârstă a treia. De aceea, noi trebuie să plătim un tribut cetățenilor în etate ai Moldovei. Avem de preluat de la ei o comoară de înțelepciune, resurse și experiență ce nu trebuie să fie uitată.

Moldova trece prin vremuri grele, creându-se un nou stat, o nouă economie și o nouă definiție pentru dezvoltarea și securitatea umană. Prezentul raport contribuie la acest proces. Dar fără un dialog între generații noi am putea repeta greșelile ce nu trebuie reluate.

Søren Tejnø

Reprezentant Rezident Permanent al PNUD

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
Introducere	6
SUMAR EXECUTIV	9
CAPITOLUL 1.	
SECURITATEA UMANĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII UMANE DURABILE	15
1.1. Noul concept al Organizației Națiunilor Unite cu privire la securitatea umană	15
1.2. Economia în tranziție: pericolele pentru securitatea umană	19
CAPITOLUL 2.	
TRANZIȚIA. PROFILUL SECURITĂȚII UMANE ÎN MOLDOVA	24
2.1. Reformele economice: așteptări și realități	24
2.2. Securitatea umană în Moldova: parametrii macroeconomici și sociali	29
CAPITOLUL 3.	
SCREȘTEREA INEGALITĂȚII SOCIALE	33
3.1. Insecuritatea economică a diverselor grupuri sociale	33
3.2. Schimbări în distribuirea veniturilor și lărgirea disparității lor: „noii bogați” și „noii săraci”	40
3.3. Accesul diferențiat la bunurile și serviciile sociale	45
CAPITOLUL 4.	
RESPONSABILITATEA INDIVIDUALĂ ȘI EXTINDEREA OPTIUNILOR UMANE.....	49
4.1. Descentralizarea, premisă a creșterii responsabilității personale	49
4.2. Inițiativa privată și antreprenoriatul: forme, dinamică și consecințe sociale	51
4.3. Femeile în noile condiții sociale, prima experiență în antreprenoriat	56
4.4. Impactul economiei subterane	59

CAPITOLUL 5.

PROBLEMELE MENȚINERII SECURITĂȚII UMANE 65

5.1. Protecția socială a populației inapte de muncă. Securitatea umană a populației vârstnice	65
5.2. Protecția socială a populației apte de muncă	73
5.3. Securitatea sănătății publice	81
5.4. Accesul la educație	87
5.5. Mediul cultural	94
5.6. Securitatea alimentară	100
5.7. Securitatea ecologică	104
5.8. Creșterea insecurității personale	110

CAPITOLUL 6.

PE CALEA DEZVOLTĂRII UMANE DURABILE 114

CONCLUZII 117

ANEXE:

**INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE ȘI COMPONENTELE
ACESTUIA 122**

A. Notă tehnică privind măsurarea statistică a dezvoltării umane în Moldova	122
B. TABELE. Indicatori selectivi ai dezvoltării umane	128

Abrevieri 136

Bibliografie 137

INTRODUCERE

Raportul anual prezent este al cincelea Raport Național al Dezvoltării Umane al Republicii Moldova, pregătit la inițiativa oficiului PNUD-Moldova. Ideea comună, care unește toate aceste rapoarte este conceptul dezvoltării umane durabile. Pentru a atinge acest scop în toate țările în tranziție există anumite particularități.

Republica Moldova — un stat nou în sud-estul Europei — de la începutul anilor '90 este preocupată de rezolvarea trilemei: consolidarea statalității, tranziția la economia de piață și statornicirea societății civile. Pentru a realiza această sarcină a fost nevoie de renouarea legislației, de a derula privatizarea în masă, dezvoltarea antreprenoriatului, lansarea reformelor structurale în sectorul real al economiei și în sectorul social. În cele din urmă, toate aceste măsuri vizau scoaterea țării din declinul transformațional, trecerea pe făgașul dezvoltării umane durabile.

De aceea, rapoartele precedente erau axate asupra diverselor aspecte ale acestei probleme: conceptul dezvoltării umane durabile, cu referință la Moldova, consolidarea statalității și integrității, tranziția la o societate democratică, drepturile omului, rolul statului în realizarea coeziunii sociale. De la mijlocul anilor 90 în fiecare an pentru Moldova a fost evaluat Indicele Dezvoltării Umane (IDU), precum și componentele acestuia — nivelul de viață al populației, starea sănătății, educației, angajării în muncă, mediului ambiant, etc.

Actualmente, după 8 ani de independență, în Republica Moldova există realitatea apropierei acesteia de democrațiile tradiționale în privința organizării statului, pluralismului public și libertăților omului. Însă, oamenii

nu pot trăi doar cu libertatea spirituală. Rezultatele economice sunt, din nefericire, foarte modeste.

Costurile umane ale tranziției s-au dovedit a fi în mare parte prea mari. După criza anilor 1991/1992 (colapsul economiei centralizate, hiperinflației, șomajul, pierderea economiilor populației), care au fost urmate de depresia economică din anii 1993/1996, și după un slab impuls de creștere economică în 1997, țara, pe neașteptate pentru majoritatea populației, a fost afectată de o nouă criză - a anului 1998 - care a situat țara în fața falimentului.

În țară a crescut conștientizarea generală a faptului că au apărut pericole pentru securitatea umană în toate aspectele — economic, social și personal. Așadar, în 1998 s-a manifestat faptul de bază că a apărut un pericol real pentru securitatea economică a țării. Majoritatea indicatorilor, atât economici cât și sociali, sunt la un nivel critic. Este evident deja că în următorii ani anume insecuritatea economică va bloca procesele dezvoltării umane în Moldova.

Având în vedere circumstanțele menționate, Raportul Dezvoltării Umane pe 1999 este dedicat celor mai actuale probleme ale Moldovei — tranziția, dezvoltarea umană și securitatea umană. Structura și logica raportului constă în:

Capitolul 1 — desfășoară conceptul ONU al securității umane, noile pericole pe care le creează globalizarea, precum și analizează unele din aspectele principale ale acestei probleme în contextul economiilor în tranziție.

Capitolul 2 — se estimează rezultatele reformelor în Moldova la nivel macroeconomic prin prisma securității sociale și economice ale populației.

Capitolul 3 — redă aceeași problemă la nivel microeconomic, axându-se pe extinderea inegalității și situația diferitor grupuri sociale.

Capitolul 4 — responsabilitatea individuală, inițiativa privată ca fenomen nou al autosalvării populației în condițiile dificile ale tranziției.

Capitolul 5 — evidențiază problemele de bază ale asigurării securității umane — protecția socială, securitatea sănătății publice, accesul la educație, mediul cultural, securitatea alimentară, ecologică și personală.

Capitolul 6 — reieșind din realitățile prezente face o prezentare a unor elemente ale politicii pe viitor de realizare în țară a strategiei dezvoltării umane durabile.

Raportul se încheie cu concluzii și o anexă ce constituie o analiză a schimbărilor care au avut loc în dezvoltarea umană în Moldova în decursul ultimilor 5 ani, folosind IDU și alți coeficienți de bază folosiți, de regulă, în rapoartele PNUD.

Raportul anual a fost pregătit de către o echipă, formată în baza Centru-

lui de Investigații Strategice și Reforme (CISR), concomitent respectând continuitatea cu autorii de bază ai rapoartelor precedente. Aceasta a făcut posibilă pregătirea raportului în timp scurt, mizându-se pe experiența autorilor și consultanților internaționali, precum și pe mediul investigativ al Academiei de Științe, Academiei de Studii Economice, CISR, Proiectului PNUD “Moldova 21” și pe documentele și datele statistice ale structurilor guvernamentale — Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerului Economiei și Reformelor, Ministerului Finanțelor, Ministerului Ocrotirii Sănătății, Ministerului Educației și Științei, Ministerului Culturii, Departamentului Analize Statistice și Sociologice.

Autorii aduc sincere mulțumiri Reprezentantului Permanent al PNUD și Coordonatorului Rezident al ONU în Moldova Dlui Søren Tejnø, și colegilor Domniei sale, pentru dedicatia deosebită și susținerea în pregătirea raportului.

Anatol Gudîm,
Coordonatorul proiectului

Coordonate geografice

Suprafața:

Populația:

Țările limitrofe:

Date principale

Denumirea țării:

Denumirea oficială:

Limba:

Cod:

Capitala țării:

Ziua independenței:

Admisă ca membru al ONU:

Adoptarea constituției:

Între 45°28' și 48°28' grade latitudine

33700 km²

4.3 mil. locuitori

Romania și Ucraina

Moldova

Republica Moldova

Română

MD

Chișinău

27 August 1991

2 martie 1992

29 iulie 1994

Republica Moldova

Organul legislativ:

Ultimele alegeri:

Următoarele alegeri:

Forma de guvernământ:

Moneda națională:

Parlament, 101 deputați aleși pentru 4 ani

1998 (legislative) și 1996 (prezidențiale)

2002 (legislative)

și 2000 (prezidențiale)

Parlamentară/prezidențială

Leul moldovenesc:

1 US\$ = 8.32 MDL, fin.1998

SUMAR EXECUTIV

Raportul Național al Dezvoltării Umane - Moldova '99 este elaborat prin prisma securității umane, care s-a acutizat în țară în rezultatul tendințelor dramatice manifestate în perioada tranziției. Majoritatea indicatorilor economici și sociali în Moldova au atins pragul critic, afectând considerabil potențialul uman și amplificând inegalitatea socială. Raportul Național al Dezvoltării Umane dezvăluie manifestările unui stres social în amplificare și indică asupra necesității de majorare a responsabilității statului în promovarea politicii sociale.

Securitatea umană în contextul dezvoltării umane durabile

Conceptele dezvoltării umane durabile și securității umane sunt înrudite, interdependente, dar nu și identice. Al doilea reiese din primul — fără securitate nu poate fi dezvoltare. Dezvoltarea umană reprezintă o noțiune mai largă, definită de PNUD ca „un proces de extindere a opțiunilor umane, permițând oamenilor să se bucure de o viață lungă, sănătoasă și creativă”, aceasta necesitând asemenea condiții ca un standard de viață decent, o educație și ocrotire a sănătății acceptabile.

În condițiile de securitate umană, oamenii pot alege liber și fără nici un risc, fiind totodată convinși că ulterior nu vor fi privați de acele posibilități de care dispun actualmente. Securitatea umană, în concepția ONU, are următoarele componente — securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea ocrotirii sănătății, securitatea ecologică, securitatea personală, securitatea publică, securitatea politică.

Ultimii șapte ani de reforme în Moldova și în special evenimentele anului 1998 au arătat că o abordare standard neoliber-

ală față de reforme, care s-a focalizat unilateral spre stabilitatea macroeconomică, trebuie să fie înlocuită cu o politică nouă, mai echilibrată, orientată spre o dezvoltare umană durabilă.

Cu regret, în majoritatea țărilor în tranziție, inclusiv Moldova, reformele nu au justificat așteptările populației. Au apărut pericole pentru securitatea umană.

Consiliul pentru Securitatea Națională al Moldovei pentru prima dată după declararea independenței țării, a abordat în decembrie 1998, problema securității economice și sociale precum și pericolele care au apărut atât în rezultatul globalizării (criza financiară regională, migrația ilegală, criminalitatea, stupefiantele etc.), cât și sub influența factorilor interni — șomajul, nesiguranța veniturilor, insecuritatea legată de ocrotirea sănătății, degradarea culturală și a mediului ambiant, cât și creșterea insecurității personale și a tensiunilor sociale care a pus în pericol stabilitatea politică.

Tranziția, profilul securității umane în Moldova

Scopul oricărei reforme este schimbarea spre bine. Reformele înfăptuite în țările economiei în tranziție, au ca finalitate ameliorarea nivelului de viață a populației. Cu regret aceasta încă nu a avut loc. Evaluarea indicelui dezvoltării umane pentru Republica Moldova pe parcursul perioadei de tranziție arată o dinamică negativă.

Primii pași ai reformelor au fost încurajatori: liberalizarea prețurilor, comerțului și activității întreprinderilor, reducerea inflației și stabilizarea monedei naționale, reforma proprietății, adoptarea primului set de legi orientat spre economia de piață etc. În așa fel, accentul de bază a fost în spiritul modelului neo-liberal asupra stabilizării macroeconomice, financiare.

Însă miracolul nu s-a produs. Promisiunile de a desfășura rapid transformările economice și de a crea un „capitalism popular”, bazat pe acțiuni rigide în sectorul financiar, privatizarea „egalizatoare” contra bonuri și sistemul fondurilor de investiții, s-au dovedit a fi iluzii.

În curând a devenit clar că stabilirea economiei de piață este importantă nu ca un fapt în sine, ci ca un factor al ridicării nivelului de trai al populației și asigurării bazei pentru o dezvoltare durabilă, democratică, ce ar fi în concordanță cu principiile echității. Între timp în Moldova, ca și în majoritatea celorlalte țări cu economia în tranziție, s-a stabilit o stagnare economică și în condițiile unei reduceri a PIB de 2 ori gradul de inegalitate a veniturilor (măsurat prin coeficientul Gini) s-a majorat dublu.

După cum au arătat datele sondajelor sociologice, populația țării a indicat asupra problemei „insecurității umane” ca una din cele mai acute, în special evidențiind asemenea componente ale ei ca securitatea economică, pericolele pentru sănătate și securitatea personală.

Estimarea insecurității umane în Republica Moldova s-a efectuat prin două modalități: prin prisma indicatorilor macroeconomici (securitatea economică a statului) și prin prisma parametrilor sociali (la nivel de populație, gospodării casnice).

Situația privind securitatea umană a țării își găsește o reflectare finală în indicii sănătății sociale ai națiunii. Toate componentele sale (nivelul de viață, diferențierea veniturilor, gradul de satisfacere a necesităților culturale, respectarea drepturilor și libertăților personalității, starea criminogenă, dinamica natalității, mortalității și sporul populației, longevitatea) au atins sau au depășit mărimile admisibile. O acuitate deosebită a căpătat problema sărăciei.

S-a determinat că în Republica Moldova mărimea indicelui sintetic al securității umane (social-economice) alcătuiește aproximativ o treime din ceea ce ar fi fost dacă viața economică, so-

cială și politică în țara s-ar fi derulat în condiții normale.

Creșterea inegalității sociale

Perioada de tranziție și reducerea generală a nivelului securității umane sunt rețrăite diferit de grupuri sociale distincte. În Moldova, ca și în alte țări în tranziție, au apărut „noii bogați”, se formează clasa mijlocie, însă circa jumătate din populație se află în categoria de oameni săraci.

Analiza securității economice la nivel de gospodărie casnică arată că veniturile populației au un suport instabil, care conduce în ultima instanță la erodarea lor. Conform statisticii oficiale în 1998 venitul mediu real disponibil al unei persoane a diminuat cu 13%, constituind circa 1/5 din nivelul venitului înregistrat în 1990. Accentuarea insecurității veniturilor individuale este cauzată cu precădere de diminuarea substanțială a ponderii salariului (33,8% în 1998) și de creșterea ponderii surselor ocazionale (loc de lucru adițional, comerțul, venituri din prelucrarea lotului de pământ etc.). Chiar dacă veniturile în sectorul privat și cel neformal sunt cu mult mai mari ca cele din sectorul public, caracterul temporar și provizoriu al ocupației îi expune pe lucrători la un grad sporit de risc.

În anul 1998 salariul mediu al unui angajat în economia Moldovei acoperea doar 52,9% din coșul minim de consum. Menținerea salariilor din economia republicii la un nivel relativ scăzut este condiționată în mare măsură de specificul genurilor de activitate, ce-și găsește reflectare în ponderea mare a angajaților din sectorul rural (39,8% în 1998). Procesele inflaționiste exercită un impact negativ asupra nivelului real al salariului. Comparabil cu 1990, salariul mediu real al unui lucrător din economie s-a micșorat în 1998 de 2 ori. Ajustat la echivalentul în dolari SUA, Republica Moldova ocupă locul șapte printre țările CSI (12 la număr).

Caracteristic pentru bugetele familiilor sunt veniturile în natură care practic

predomină pretutindeni. În structura veniturilor totale ponderea lor este de 64,1%.

Stratificarea socială devine tot mai pronunțată exercitând un impact negativ asupra standardelor de trai și facilitând extinderea sărăciei. În medie, pe perioada 1995-1998 coeficientul Gini a crescut cu 15,4 puncte procentuale, atingând la începutul anului 1999 cota de 44,1. Categoria „noilor bogați” include antreprenorii din sectorul privat, specialiștii sectorului financiar-bancar și managerii unităților economice. „Noii săraci” sunt mai ales șomerii, țăranii, lucrătorii sferei bugetare (învățământ, cultură, medicină), familiile tinere, familiile cu mulți copii.

Polarizarea populației după nivelul bunăstării se manifestă pe fundalul înrăutățirii situației sociale. Marea majoritate a populației apreciază că sistemul economic actual din republică este inechitabil din punct de vedere al distribuirii averii sociale și el favorizează sporirea veniturilor doar pentru „noii bogați” și escroci în detrimentul intereselor materiale ale majorității absolute a populației. Situația se agravează și prin faptul că în condițiile sărăcirii în masă, când marea majoritate a populației nu poate să-și asigure nici măcar acele standarde modeste de trai pe care le-a avut odinioară, în acțiunile „noilor bogați” se manifestă un comportament irațional de consum și o afișare demonstrativă a averii lor. Acest fenomen (ținând cont de sursele dubioase de venit) nu poate să nu provoace antagonisme în societate. Drept factor stabilizator ce ar putea atenua costurile sociale servește crearea unei structuri sociale dinamice și flexibile în societate, ceea ce ar facilita dezvoltarea și întărirea clasei mijlocii. Pătura mijlocie, ca o componentă a mediului social, corespunde în mare măsură condițiilor de stabilizare a societății în Republica Moldova.

Responsabilitatea individuală și extinderea opțiunilor umane

În condițiile când posibilitățile statului de satisfacere a necesităților sociale ale populației sunt limitate, autoangajarea individuală și antreprenoriul privat

se manifestă ca factori noi în asigurarea securității economice, ca instrument de „autoprotecție” a oamenilor în perioada dificilă. Reforma proprietății și inițiativa privată au modificat structura angajării în câmpul muncii în Moldova: în perioada 1995-1998 ponderea lucrătorilor la întreprinderile aflate în proprietate publică s-a redus de la 34% la 26%, în timp ce la întreprinderile private ea s-a majorat de la 60% până la 66%, iar pentru proprietatea mixtă — de la 6,4% până la 8%.

Datele bugetelor gospodăriilor casnice arată că în țară mai mult de 40% , iar în localitățile rurale - peste 60% din volumul veniturilor provin din autoangajare, activități individuale, etc. În majoritatea cazurilor aceasta este economia neformală, subterană. În cadrul Moldovei în 1998 ponderea salariului oficial și a indemnizațiilor de stat (pensii, burse, etc.) au constituit cca. 40% din totalul veniturilor populației. Restul sunt venituri din afaceri private sau alte activități.

Un specific deosebit îl reprezintă aspectul angajării femeilor în câmpul muncii în condițiile noi. Printre ele sunt mai mulți șomeri sau angajați în economia tenebră. Femeile sunt capul familiei în familiile incomplete sau cu mulți copii.

Autoangajarea constituie principala explicație pentru nivelul scăzut al șomajului înregistrat. În anul 1998 numărul total al șomerilor (definit conform criteriilor Organizației Internaționale a Muncii - ILO) a fost de circa 167 mii persoane. Dar numărul șomerilor înregistrați oficial a constituit 28 de mii la 1.01.98 și 32 mii persoane la 1.01.99, sau 2% din populația economic activă.

Deși dimensiunile antreprenoriatului devin din ce în ce mai semnificative, acest gen de activitate se confruntă cu o serie de impedimente economice, financiare și administrative: povara fiscală; accesul limitat și dificil pe piața externă; procedura lungă de înregistrare a firmei; birocrăția, corupția; lipsa de experiență managerială.

Ponderea economiei tenebre în PIB atinge conform estimărilor oficiale 16-18%, iar alte estimări indică o cota nu

mai mică de 60%. Impactul social al economiei tenebre se manifestă pe de o parte prin crearea locurilor de muncă plus venituri suplimentare; iar pe de altă parte bugetul de stat nu primește venituri considerabile așteptate. Deci, în țară e nevoie de elaborat măsuri de drept, economice, administrative în vederea reducerii angajării neformale în câmpul muncii. Inițiativa oamenilor trebuie să se deruleze în cadrul legislației în vigoare.

Problemele menținerii securității umane

Se dă o apreciere diferitor componente de asigurare a securității umane — protecția socială, asigurarea ocrotirii sănătății, accesul la învățământ, mediul cultural, securitatea alimentară, a mediului și cea personală.

În cadrul examinării protecției sociale a populației inapte de muncă o atenție deosebită se atrage asupra problemelor securității populației în etate. În 1998 în Moldova până la urmă s-a început reforma sferei de pensionare. Actualmente, sistemul de pensii administrat de MMPSF acoperă circa 758 mii de cetățeni sau aproximativ o cincime din populația republicii. Dintre aceștia 560,4 mii beneficiază de pensie pentru limită de vârstă (inclusiv 150,9 mii persoane - pensii privilegiate), 109,2 mii de pensie de invaliditate, 40,6 de mii pensie în cazul pierderii întreținătorului.

În octombrie 1998, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat o nouă lege privind asigurarea de stat cu pensii. Astfel, s-a început trecerea de la vechiul sistem de pensionare, bazat pe principiul solidarității generațiilor, care pe lângă ineficiența sa în condițiile actuale purta un caracter demotivant prin taxele exagerat de mari, la un nou sistem bazat pe principiul contribuției personale, la viitoarea sa pensie. Noile condiții de pensionare presupun într-o măsură oarecare libertatea fiecărui individ de a-și alege de sine stător tipul pensiei, având posibilitatea de a participa prin contribuțiile sale atât la fondurile de pensionare de stat prin interme-

diul asigurării obligatorii, cât și la fondurile de pensionare private prin intermediul asigurării benevole, mărindu-și astfel substanțial pensia. Mărimea pensiei va depinde atât de nivelul contribuțiilor individului, cât și de perioada de alocare a taxelor în fondurile de pensionare, astfel asigurându-i noului sistem o echitate socială adecvată și contribuind la creșterea factorului motivator. Astfel, noul sistem de pensionare va corespunde principiilor de funcționare a economiei de piață prin eficiența și prin echitatea sa.

Este necesar de a amplifica suportul social pentru invalizi și copii, deoarece aceste grupuri sociale sunt cele mai vulnerabile efectelor negative ale tranziției. În 1998 fiecare a treia familie cu copii era afectată de sărăcie.

S-au manifestat probleme specifice legate de insecuritatea economică a persoanelor apte de muncă: neîncrederea în ziua de mâine, angajarea parțială în muncă, neachitarea la timp a salariilor, posibilități reduse pentru tineret și persoanele cu calificare joasă de a se angaja la lucru.

Ca urmare a reducerii populației angajate în câmpul muncii, anual crește volumul mijloacelor financiare ale Fondului de șomaj pentru personalul scriptic. Dar, raportat la produsul intern brut, în ultimii trei ani (1996-1998) volumul mijloacelor Fondului de șomaj constituie numai 0,13-0,14%, mult mai puțin decât în majoritatea țărilor cu o economie de piață. Neluând în considerație micșorarea artificială a numărului celor ce primesc indemnizații de șomaj, mărimea medie lunară a indemnizațiilor calculate a constituit în 1998 numai 79,5 lei pentru o persoană, ceea ce nu asigură șomerilor un minim fiziologic de existență.

Tendințe importante de creștere a nivelului de adaptare a cetățenilor șomeri la relațiile de piață în sfera muncii și situației lor materiale se înregistrează în pregătirea și perfecționarea populației apte de muncă și dezvoltarea lucrărilor publice. Circa 12 % din șomerii înregistrați au primit instruire profesională, conform direcțiilor oficiilor de șomaj. Însă cota celor angajați în câmpul muncii din

componenta celor ce au fost instruiți este neînsemnată și constituie în anul 1998 numai 31,5%. Mult mai gravă este situația în domeniul lucrărilor publice. Pe parcursul anului 1998, la lucrări publice au participat numai 1,4 mii de șomeri sau 2,2% din toți șomerii înregistrați. Este de remarcat că mai mult de 90% din mijloacele predestinate finanțării lucrărilor publice sunt realizate de către întreprinderi. Cota bugetelor locale constituie mai puțin de 10% , iar a mijloacelor Fondului de șomaj mai puțin de 1 %.

Sănătatea constituie elementul cheie al securității umane. Sistemul curent al ocrotirii sănătății în Moldova s-a dovedit a fi inefficient în promovarea calitativă a serviciilor medicale. Starea precară a sănătății publice solicită restructurarea sectorului de asistență medicală. O politică de ocrotire a sănătății va pune accent mai mare pe îngrijirea medicală primară decât pe îngrijirea la nivel terțiar. În general, strategia Moldovei în domeniul asistenței medicale se va sprijini pe următorii piloni: restructurarea rețelei de acordare a serviciilor medicale; consolidarea rețelei de prim ajutor; legalizarea serviciilor acordate contra plată; determinarea setului de servicii medicale suportate de la bugetul de stat; reformarea instituțională și întărirea capacităților instituțiilor medicale.

Opțiunea unei educații corespunzătoare face parte din dimensiunile fundamentale ale dezvoltării umane. În condițiile când posibilitățile bugetului public sunt limitate, în Moldova se extinde sfera alternativă - funcționează 163 instituții de învățământ particular de toate nivelele. S-a început reforma în învățământ. Eforturile vor fi canalizate la asigurarea calității standardelor educaționale în învățământul obligatoriu; diversificarea surselor financiare; actualizarea și modernizarea conținutului educației: planuri, programe, manuale; reforma sistemului de evaluare și examinare; acreditarea instituțiilor de învățământ public și privat; eliminarea monopolului întocmirii și editării manualelor școlare.

Mediul cultural reprezintă un ansamblu de condiții și factori culturali, ce consti-

tuie o ambianță spirituală, în care se desfășoară activitatea comunității umane. Interpretarea modernă, în sens larg, a noțiunii de cultură ca "formulă integrală a vieții oamenilor" cuprinde toate aspectele dezvoltării umane. Cultura politică și civică, cultura de consum și de moravuri, cultura ecologică - acestea și alte categorii caracterizează diverse aspecte ale ansamblului cultural al țării. În raport se dă o apreciere cadrului legislativ al culturii, stării infrastructurii culturii și posibilităților de finanțare a ei din bugetul de stat, acțiunilor de inițiativă în noile condiții.

În condițiile Moldovei securitatea alimentară la nivel de stat este satisfăcătoare (rezervele de stat, dinamica prețurilor la produsele alimentare de bază etc.), însă situația este diferită la nivel de grup social, familie și persoană, cât și pe grupe separate de alimente. Conform datelor bazate pe studiul bugetelor familiilor, în 1998 mai puțin de 10 la sută din populație (respectiv, categoriile de cetățeni cele mai asigurate) avea posibilitatea să mențină un nivel de consum similar cu cel din anul 1990. Totodată, cca. 10 la sută din populație consuma mai puțin de 1500 calorii, ceea ce reprezintă, după FAO, limita de subnutriție. Media de consum pe cap de locuitor a constituit, în Republica Moldova, 1980 calorii, în timp ce pragul stabilit de FAO e de 2500 calorii. Deși reprezintă un indiciu important, valoarea energetică a produselor consumate nu oferă informații despre calitatea propriu-zisă a nutriției. În conformitate cu recomandările FAO, raportul de consum al proteinelor, grăsimilor și glucidelor trebuie să constituie 1:1:4. În Republica Moldova, corelația e de 1:1,2:5,2.

Deosebit de stringentă e problema alimentară în familiile sărace. Potrivit rezultatelor sondajelor în domeniu, ponderea cheltuielilor pentru alimentație ale primei zecimi, alcătuită din familiile cele mai sărace, a constituit 88,6 la sută din cheltuielile în ansamblu, în timp ce a zecea zecime, ce reprezintă partea cea mai avută din populație, a cheltuit pentru alimentație 46,0 la sută, media constituind 64,4 la sută din cheltuieli.

Dezechilibrele ecologice în Republica Moldova sunt legate pe de o parte de supraexploatarea resurselor naturale regenerabile, pe de altă parte de degradarea globală a calității mediului ambiant. Reducerea capacităților de regenerare a resurselor și poluarea mediului afectează vital securitatea umană. Problemele de bază a interacțiunii omului cu natura în Moldova — eroziunea solurilor, calitatea joasă a apei potabile, gradul scăzut de împădurire. Se agravează un nou pericol tehnogen — deșeurile. În țară s-au acumulat circa 13 mii tone de deșeuri toxice ceea ce înseamnă 3,3 kg / locuitor. Doar jumătate din acestea sunt îngropate. Este important de actualizat rolul ONG-urilor ecologice suplimentar la măsurile legislative, economice și administrative.

Majorarea insecurității personale în Moldova este generată de slăbiciunea statului și insecurității economice — insuficiența protecției personalității și proprietății, pericolul de a pierde locul de muncă, problemele sociale ale economiei tenebre, migrația forței de muncă, racket-ul, contrabanda, drogurile, bolile.

Orientarea spre strategia dezvoltării umane

Învățământul principal al deceniului de tranziție pentru Moldova, pentru Guvern și populația sa — necesitatea trecerii de la tactica supraviețuirii către strategia pe termen lung de dezvoltare durabilă, care ar include nu doar aspecte economice, ci și toată gama vieții umane. În caz dacă nu vor fi depășite tendințele nefavorabile în schimbarea diferitor aspecte ale dezvoltării umane în Republica Moldova la etapa inițială a secolului XXI, ea poate să se deplaseze în grupul de state cu „nivel scăzut al dezvoltării umane”.

Reieșind din responsabilitatea în fața țării, pe baza unei serii de discuții și cer-

cetări preliminare Guvernul Moldovei a aprobat (noiembrie 1998) primul program strategic sub denumirea “Orientări strategice de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova până în anul 2005”.

Sub egida PNUD s-a început elaborarea proiectului Moldova-21 „Strategia de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova”. Ideologia lui se bazează pe Declarația ONU de la Rio de Janeiro și are ca scop capacitatea de a satisface necesitățile generațiilor actuale fără a compromite șansa generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități, condițiile principale fiind protecția mediului și conservarea resurselor naturale, ameliorarea standardului de viață și a calității vieții populației.

În 1998 IDU pentru Republica Moldova, conform evaluărilor DASS, a constituit 0,697 (indicatorul pentru 1993-0,718). Actualmente componentele principale ale IDU pentru Republica Moldova sunt după cum urmează: produsul intern brut pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare - 2042 USD, speranța de viață la naștere-67,0 ani, gradul de alfabetizare al populației adulte 94,6%. Aceasta înseamnă că Republica Moldova în pofida înrăutățirii IDU în ultimii ani totuși rămâne până ce în grupul țărilor cu “nivel mediu al dezvoltării umane” (“medium human development”). Printre cele 174 state incluse în clasamentul ONU (Human Development Report-1999) Moldova se află pe locul 104.

Costurile umane ale tranziției pentru populația Moldovei s-au dovedit a fi prea mari. Și aceasta determină necesitatea de a majora responsabilitatea statului, de a introduce corecții în politica de reforme, în scopul tranziției spre o societate mai sigură și mai viabilă. Raportul accentuează o serie de măsuri politice ce trebuie să fie luate pentru a inversa declinul în dezvoltarea umană.